

BIBLICUM ŚLĄSKIE

II EDYCJA

Wykład 34 - Dzieje Apostolskie **Zagadnienia literackie i struktura**

Skoro Ewangelia i Dzieje Apostolski są jednym dziełem w dwóch tomach, to muszą istnieć jakieś **związki i podobieństwa**. Na marginesie zauważmy, że według autorów z początku XX w. sposób spisywania i rozpowszechniania tego rodzaju dzieł był ściśle określony. Spisywano owe manuskrypty na zwojach, których długość nie przekraczała 35 stóp. Przyjmuje się, że kiedy Łukasz redagował swoje dzieło w dwóch tomach, spisał je na dwóch zwojach, które utworzyły dwa manuskrypty. Wracając do związków jakie istnieją pomiędzy Łk i Dz, to są one trojakiemu rodzaju: 1) pomiędzy prologami do obu dzieł, 2) pomiędzy początkiem Ewangelii a zakończeniem Dziejów i 3) pomiędzy zakończeniem Ewangelii i prologiem Dziejów.

1) **P o m i ę d z y p r o l o g a m i d o o b u d z i e ł**. Są to jedyne dwa dzieła Nowego Testamentu (nie licząc Listu do Hebrajczyków), które zawierają prologi w sensie wprowadzenia do księgi. Całe dzieło rozpoczyna się od słów: „Wielu już podjęło próbę ułożenia opowiadania na temat zdarzeń, które miały miejsce pośród nas, tak jak nam je przekazali naoczni świadkowie i słudzy słowa, którzy z Nim byli od początku. Wydało się i mnie słuszne... (gr. *edokse kamoi*). (Łk 1,1-3). Dzieje Apostolskie zaś rozpoczynają się : „Pierwszą księgę napisałem Teofilu, o wszystkim , co Jezus czynił i czego nauczał od początku, aż do dnia, w którym udzielił przez Ducha Świętego poleceń Apostołom, których sobie wybrał, a potem został wzięty do nieba” (Dz 1,1-2). W prologu tym jest zaznaczone, że Łukasz chce napisać niemal wyczerpujące i dokładne dzieło adresowane do tej samej postaci, co Ewangelia: „Pierwszą księgę, napisałem ci Teofilu...” (Dz 1,1). W obu więc prologach występuje to samo imię „Teofil”, co sugeruje niepodważalny związek.

2) **P o m i ę d z y p o c z ą t k i e m Ł k i k o ń c e m D z**. Część narracyjna Ewangelii rozpoczyna się (tak przyjmuje się najczęściej) od wystąpienia Jana Chrzciciela (Łk 3,1-6) - przygotowanie działalności i wystąpienia Jezusa i samo Jego wystąpienie. Tutaj Łukasz powołuje się na ważny tekst ze Starego Testamentu (Iz 40,3-5), który jest włożony w usta Jana Chrzciciela: „Głos wołającego na pustyni: Przygotujcie drogę Panu, prostujcie ścieżki dla Niego!” (Łk 3,4b). „I wszyscy ludzie ujrzą zbawienie Boże” (Łk 3,6). W tekście greckim jest: *και οπισεται πασα σαρκω*

τοῦ σοφτεριοῦ τοῦ Θεοῦ □,wszelkie ciało ujrzy zbawienie Boże”. Dzieje Apostolskie kończą się tekstem z proroka Izajasza (Iz 6,9-10) o podobnej tematyce: „Idź do twego ludu i powiedz: usłyszycie dobrze, ale nie zrozumiecie, i dobrze będziecie widzieć, a nie zobaczycie. Bo otępiało serce tego ludu. Usłyszeli niechętnie i zamknęli oczy, aby przypadkiem nie zobaczyli oczami i uszami nie usłyszeli, i nie zrozumieli sercem, i nie nawrócili się, i aby ich nie uleczył” (Dz 28,26-27). W Ewangelii (Łk 3,4b-6) mamy zapowiedź powszechności misji, a w Dziejach odpowiedź na tę obietnicę i konsekwencje, tego, co stało się względem Izraela, który odrzucił wiarę (por. Dz 28,27). Dzieje Apostolskie kończą się zdaniem samego autora: „Wiedźcie więc, że to zbawienie Boże posłane jest do pogan, a oni będą słuchać” (Dz 28,28). Występuje tu wyraźna zbieżność z owym „zbawieniem Bożym, które ujrzy wszelkie ciało” z Łk 3,6.

Można więc przyjąć, że temat zbawienia Bożego w obu częściach dzieła Łukasza jest tematem wiodącym. Tezy tej nie trzeba udowadniać można ją przyjąć *a priori*. Tak jest również na płaszczyźnie literackiej. Temat ten będzie w sposób literacki powtarzał się w wielu momentach dzieła. Np. Magnifikat, idea Królestwa Bożego, odrzucenie Chrystusa przez Żydów - we wszystkich tych epizodach spotykamy motyw zbawienia Bożego.

3) Pomiędzy końcem Łk i początkiem Dz. W zakończeniu Ewangelii jest wyraźnie mowa o wniebowstąpieniu i zapowiedź zesłania Ducha Świętego (por. Łk 24,44-53). W w. 49 czytamy: „Oto ja ześlę na was obietnicę mojego Ojca. Wy zaś pozostaniecie w mieście, aż będziecie przyobleczeni mocą z wysoka” oraz w w. 51: „A kiedy ich błogosławił, rozstał się z nimi i został uniesiony do nieba”. Dzieje Apostolskie rozpoczynają się również opisem wniebowstąpienia i obietnicą zesłania Ducha Świętego (por. Dz 1,5-9). Jest to pewnego rodzaju problem z punktu widzenia literackiego - dlaczego Łukasz powtarza te zdarzenia jeszcze raz? Możemy jedynie powiedzieć, że jego dzieło, chociaż jedno, było spisane na dwóch zwojach - w dwóch manuskryptach. Jeden się kończył, a drugi zaczynał nawiązaniem do podobnych tematów. Stąd możemy wnioskować, że to uderzające podobieństwo między końcem Ewangelii i początkiem Dziejów, nie jest przypadkowe.

Jeszcze jeden aspekt rzuca się w oczy - nakaz pozostania w mieście (por. Łk 24,49 i Dz 1,4). Wniebowstąpienie to punkt kulminacyjny zakończenia Ewangelii i punkt wyjścia w Dziejach Apostolskich. Temat obietnicy i nakaz pozostania są w tym kontekście podstawowymi. Z tym związana jest misja: w imię Jego głoszone będzie nawrócenie i odpuszczenie grzechów wszystkim narodom (Łk 24,47). Charakterystycznym jest fakt, że Dzieje Apostolskie nie rozpoczynają się od razu misją

uczniów. Najpierw jest jeszcze rozesłanie ich przez Jezusa, zesłanie Ducha Świętego, aby podkreślić, że ich misja nie jest ich własną ale misją Jezusa. On za ich pośrednictwem w dalszym ciągu kontynuuje swoją misję.

Jest jeszcze czwarty związek, jaki istnieje pomiędzy Ewangelią a Dziejami Apostolskimi. W obu częściach dzieła Łukasza widać pewien rozwój z punktu widzenia geografii. W Ewangelii Łukasza Jezus rozpoczyna swoją działalność w Galilei (por. Łk 4,14-15). Kiedy kończy się Jego misja w Galilei („A gdy dopełniał się czas Jego wzięcia z tego świata, postanowił udać się do Jerozolimy”; Łk 9,51) opuszcza ją i poprzez Samarię dochodzi do Jerozolimy. Droga Jezusa u Łukasza jest stale ukazana jako zmierzanie do Jerozolimy i widzimy, że Ewangelista świadomie wydłuża tę podróż (trwa ona aż do rozdziału 19). Jezus przybywa do Jerozolimy i tutaj ponosi śmierć. Łukasz w tym miejscu dokonuje bardzo ważnej przeróbki względem Mk i Mt. Ci bowiem zawarli w swoich Ewangeliach następujące polecenie Jezusa: „niech idą do Galilei, tam Mnie zobaczą” (Mt 28,10 i Mk 16,7). Łukasz tego polecenia nie odnotowuje. W Galilei ma też miejsce pożegnanie i tym samym wniebowstąpienie. U Łukasza wniebowstąpienie ma miejsce w Betanii. Bowiem droga Jezusa w Ewangelii Łukasza kończy się na Jerozolimie.

Dzieje Apostolskie natomiast rozpoczynają się w Jerozolimie. Pierwsza misja uczniów ma miejsce właśnie tam. Dopiero od Dz 8 następuje rozproszenie Apostołów, którzy zaczynają swoją misję i przez Judeę, Samarię, Galileę i aż po krańce świata głoszona jest Dobra Nowina (por. Dz 1,8). Jest to związane z pewnym obowiązującym schematem geograficznym. Nie należy go traktować w sposób ścisły, ale jest to zapowiedź misji. I jeśli dobrze prześledzimy Dzieje Apostolskie, to faktycznie zauważymy, że w Dz 1-8 akcja toczy się w Jerozolimie, nawet krótkie summariusz odnosi się tylko do Jerozolimy. Dopiero w 8,1 „Wszyscy z wyjątkiem Apostołów, rozproszyli się po okolicach Judei i Samarii. I dalej: ci których rozproszyło prześladowanie, jakie wybuchło z powodu Szczepana, dotarli aż do Fenicji, na Cypr i do Antiochii” (Dz 11,19). Paweł dociera do Rzymu i nie może mówić, że dotarł aż na krańce świata. Jest to historia Kościoła, która dopiero się rozpoczyna!

Kompozycja. Conzelmann¹ podzielił dzieło Łukasza na trzy części: 1) okres Izraela - Prawo i Prorocy; 2) okres Jezusa - przepowiadanie królestwa Bożego; 3) okres Kościoła - przepowiadanie w Jezusie Chrystusie. Czas Jezusa znajduje się w centrum. Po zesłaniu Ducha Świętego nie czeka nas już żadne inne wydarzenie zbawcze poza

---

¹ H. CONZELMANN, *Acts of the Apostles*, Philadelphia 1987, 3.

przyjściem Chrystusa na końcu czasów. Kryterium podziału podaje Ewangelista: „Aż do Jana sięgało Prawo i Prorocy; odtąd głosi się Dobrą Nowinę o królestwie Bożym, i każdy gwałtem wdziera się do niego” (Łk 16,16). Jan jest ostatnim przedstawicielem tej epoki. Czas Jezusa sięga po wniebowstąpienie, a początek Kościoła, to dzień Pięćdziesiątnicy.

Podważa się u Conzelmana twierdzenie o przynależności Jana Chrzciciela do starej epoki. Pojawia się również problem początku Kościoła. Lohfink zauważa, że termin *he ekklesia* u Łukasza pojawia się dopiero w Dz 5,11, a zupełnie nie występuje w Łk². Jeśli początek Kościoła miałby miejsce w momencie zesłania Ducha Świętego, to właśnie tutaj powinien pojawić się ten termin. Co więcej ten termin pojawia się często przy wchodzeniu pogan do Kościoła. Przy zesłaniu Ducha Świętego mamy natomiast do czynienia tylko z Żydami, co najwyżej z prozelitami. Lohfink sięgając do ST ukazuje różne etapy powstawania Kościoła, był to więc, według niego, długi proces budowania. Samo zesłanie Ducha Świętego było oczywiście momentem przełomowym, ale sam Kościół (*he ekklesia*) pojawia się dopiero w momencie wejścia do niego pogan. Proces zstępowania Ducha Świętego nie ma charakteru punktowego czy jednorazowego. Jako przykład może posłużyć historia Korneliusza (Dz 10). Na nich zstąpił Duch Święty, mimo, że nie byli ochrzczeni (por. Dz 10, 44-47). Termin *ho laos* oznacza tutaj lud prawdziwego Izraela, do którego należą również poganie. Dopiero Judaizm temu terminowi nadał negatywny odcień.

Istnieją jeszcze inne propozycje podziału dzieła: 1) biograficzny, 2) tematyczny i 3) geograficzny.

1) **P o d z i a ł b i o g r a f i c z n y** przedstawia Dzieje Apostolskie jako dzieło przedstawiające postacie dwóch Apostołów: Piotra (Dz 1-12) i Pawła (Dz 13-28). Jest tu pewna niekonsekwencja, gdyż o nawróceniu Pawła jest już mowa w Dz 9,1-31. Natomiast Piotr odgrywa znaczącą rolę na tak zwanym soborze Jerozolimskim (por. Dz 15,7-12).

2) **P o d z i a ł t e m a t y c z n y** jest przeprowadzany według np. summariów. Dokonuje tego między innymi H. Langkammer³. Kryterium podziału stają się nie tyle sumaria ile refreny: 6,7; 9,31; 12,24; 16,5; 19,20. Tematem wiodącym jest słowo Boże. Jednak taki podział nie do końca wyjaśnia zamiar samego autora.

---

2 G. LOHFINK, *Die Sammlung Israels. Eine Untersuchung zur lukanischen Ekklesiologie*, München 1975, 93-96.

3 H. LANGKAMMER, *Wprowadzenie do ksiąg Nowego Testamentu*, Wrocław 1992, 414-416.

3) Podział geograficzny opiera się na tekście: „...ale gdy Duch Święty zstąpi na was, otrzymacie Jego moc i będziecie moimi świadkami w Jerozolimie i w całej Judei, i w Samarii i aż po krańce ziemi” (Dz 1,8). Przedstawiona jest misja, która ma się rozpocząć w Jerozolimie i przez Judeę, Samarię dotrzeć aż do krańców ziemi. Łukasz w swoim dziele trzyma się tej zasady dość ściśle. Pierwsze wystąpienie Piotra ma miejsce w dzień Pięćdziesiątnicy w Jerozolimie. Zwraca się w nim do Żydów jak do braci. Podsumowaniem tego pierwszego etapu jest summariusz o wzrastającej liczbie uczniów w Jerozolimie (Dz 6,7). Opisane w Dz 8,1b prześladowanie, jakie wybuchło w kościele Jerozolimskim staje się powodem rozproszenia „wszystkich, z wyjątkiem Apostołów”, po Judei i Samarii. Piotr przebywał w Jafie - Judea (por. Dz 10,5). Podsumowaniem tej części jest summariusz, o tym, że Kościół cieszył się pokojem w całej Judei, Galilei i Samarii (Dz 9,31). Od Dz 11,19 rozpoczyna się misja aż po krańce ziemi: „dotarli aż do Fenicji, na Cypr i do Antiochii, głosząc słowo...”. Rodzi się jednak opozycja ze strony Żydów. Dotychczas miały miejsce masowe nawrócenia, życzliwość wobec apostołów. Od Dz 7 (męczeństwo Szczepana) rozpoczyna się prześladowanie. A od Dz 8 określenie *hoi Ioudaioi* ma znaczenie negatywne. Od tego momentu rozpoczyna się misja do pogan (por. Dz 28,28). Nie jest to naturalnie koniec przepowiadania Żydom. Sam zresztą Paweł wielokrotnie mówi o przepowiadaniu Ewangelii tylko poganom, ale czyni inaczej. Przykładem mogą być tutaj słowa Pawła i Barnaby do Żydów w Antiochii Pizydyjskiej: „Należało głosić słowo Boże najpierw wam. Skoro jednak odrzucacie je i sami uznajecie się za niegodnych życia wiecznego, zwracamy się do pogan” (Dz 13,46). Później jednak znajdując się w Ikonium wchodzi do synagogi (14,1), jak również w Koryncie (18,4).

Analizując dokładnie całość dzieła zauważamy liczne wkomponowane w nie podróże. Również one mogą być kryterium podziału. W każdej wyprawie występuje jest jedna mowa. P i e r s z ą jest mowa do świata żydowskiego (Dz 13,13-41). Została wygłoszona w synagodze w Antiochii Pizydyjskiej i była wyraźnie skierowana do Żydów. Została mocno oparta na Pismach Starego Testamentu. Silny akcent położony jest na misję wśród Żydów. Wszystko dzieje się w czasie Pierwszej Wyprawy misyjnej. D r u g a mowa skierowana jest do świata pogańskiego (Dz 17,22-31) i została wygłoszona w Atenach na Areopagu w czasie Drugiej Wyprawy Misyjnej. Znajduje się w niej znacznie więcej wątków głoszenia Ewangelii poganom. T r z e c i a mowa została skierowana do świata chrześcijańskiego (Dz 20,18-35), a dokładniej rzecz biorąc do starszych Efezu i wygłoszona w Milecie w czasie Trzeciej Wyprawy Misyjnej.

Ostatnia część Dziejów zbudowana jest na mowach obronnych - Jerozolima i Cezarea. Inkluzję stanowią teksty: Dz 21,11 i Dz 28,17. Występuje między nimi wyraźna zbieżność. Tematem dominującym w tej części jest „nadzieja Izraela”: „...dla nadziei Izraela dźwigam te kajdany” (Dz 28,20).